

תוכן עניינים מפורט

- 19 פרק כח
אדם קדמון ואצילות – נבראים או אלוקות? 19 / החוכמה נבראה יש
מאין או "הוא וחכמתו אחד"? 21
- 30 פרק כט
השגת המהר"ל על הרמב"ם 30 / חידוש הרצון אינו שינוי בעצמותו 37
- 46 פרק ל
הספירות אינן דומות לנבראים 47 / מהותו ועצמותו למעלה מגדר
חוכמה 54
- 58 פרק לא
אפילו חוכמה דאצילות מתהווה יש מאין 58 / הספירות הן יש, אבל
גם אלוקות 62 / ייחודא עילאה וייחודא תתאה 67 / בריאה ונפרדות
אינן אותו דבר 70
- 79 פרק לב
ארבע דרגות של אותיות 79 / בחוכמה נמשך אור אין סוף להחיות
את העולמות 84 / ההתלבשות נמשכת על ידי תפילותיהם של
ישראל 89 / מסירות נפש ממשיכה את הארת התענוג בחוכמה 98
- 103 פרק לג
גם אדם קדמון מתהווה מבחינת אותיות 103 / השמות מחברים
אורות וכלים 110 / האותיות מגלות את השכל, אך אינן בערך אליו
115 / האותיות הן ה'רשימו' שלאחר הסתלקות האור 120

פרק לד 128

איך שייך הצמצום באור אין סוף? 128 / אור אין סוף מקור כל התענוגים
130 / החיות שבגוף היא רק הארה מהנפש 135 / בין השפעה להארה
140 / משל זיו השמש 144 / מקור התענוגים הוא שורש כל ההתהוות
149 / הבנת המקובלים את האין סוף 151 / ההארה הכלולה במקור
נקראת 'כולת' 153

פרק לה 157

משל הסתלקות השכל מלהאיר באותיות 157

פרק לח 162

סיכום הפרקים הקודמים 162 / 'ועד' הוא 'אחד' 168

פרק לט 177

מלמעלה למטה: התהוות על ידי צמצומים 177 / מלמטה למעלה:
תענוגי העולם הם כאין 183

פרק מ 192

אהבות המתעוררות מלמעלה ומלמטה 192 / ממלא כל עלמין - ניתן
להשגה; סובב כל עלמין - למעלה מהשגה 196 / התשוקה הנעלית -
להתבטל ולהיכלל בסובב 202 / על ידי שמחה גם 'עקרה' יולדת זכר
207 / אהבה לעצמותו ומהותו יתברך 209

פרק מא 214

שתי בחינות מסירות נפש 214 / "ברוך שם" כמקור ל"ואהבת" 221
/ מדוע לא נאמר "ברוך שם" בתורה? 225 / מסירות נפש ומדרגות
האהבה 228

פרק מב 238

"בכל לבבך ובכל נפשך" 238 / "בכל מאדך - בכל ממונך" 241 / "בכל
לבבך" - מרירות ושמחה 250 / "בכל נפשך" ו"בכל מאדך" - גבול ובלי
גבול 255 / "מאדך" - תכלית ירידת הנשמה 259 / איך "מאדך" מעורר
את האין סוף מלמעלה? 263

הקדמת העורך

א. המאמר "שורש מצוות התפילה"

בשמחה ובהודיה לה' אנו מגישים בפני קהל לומדי החסידות את הכרך השני מ"שורש מצוות התפילה", בביאור הרב עדין אבן-ישראל שטיינזלץ ע"ה.

המאמר "שורש מצוות התפילה" נכתב על ידי אדמו"ר ה"צמח צדק", ר' מנחם מנדל שניאורסון (כ"ט באלול תקמ"ט - י"ג בניסן תרכ"ו), האדמו"ר השלישי בשושלת חסידות חב"ד. מהדורה ראשונה של המאמר נכתבה בהיות המחבר כבן שבע עשרה, אך הנוסח שלפנינו הוא כנראה מהדורה מאוחרת יותר, שנוספו לה הערות ועניינים רבים. "שורש מצוות התפילה" הודפס כחלק מהספר "דרך מצוותיך - טעמי המצוות", החל מההוצאה הראשונה (פולטבה תרע"א), אך הוא קובע ברכה לעצמו הן מצד אורכו והן מצד תוכנו.

הרבי ה"צמח צדק" היה אישיות יוצאת דופן ורבגונית. מלבד היותו רבי של חסידים, הוא היה גם פוסק הלכה ומנהיג יהודי שנאבק בהתפשטות תנועת ההשכלה ובגיוס נערים לצבא הרוסי. תפקיד חשוב היה ל"צמח צדק" בליקוט, סידור והדפסה של כתבי חסידות. הוא היה עורך יסודי, ועסק שנים רבות בעריכת מאמרי החסידות של סבו הגדול, רבי שניאור זלמן מלאדי, הידוע כאדמו"ר הזקן בעל התניא. בעידודו של הסב, הוא אף הוסיף הגהות וביאורים למאמרים אלו, ודאג להוצאתם לאור בספרי "תורה אור" ו"ליקוטי תורה". עם זאת, את כתביו שלו לא הוציא לאור בחייו, והם לא הגיעו לידי עריכה כראוי להם. הדבר ניכר גם במאמר שלפנינו שעל פי מניין פרקיו מגיע עד לפרק מט, אך פרקים לו-לז חסרים. כמו כן, פרק טו מסתיים במשפט קטוע, וישנם מקומות רבים שבהם הניסוח אינו בהיר די הצורך.

אף על פי כן, חשיבות גדולה נודעה לספר "דרך מצוותיך" בכלל, ול"שורש מצוות התפילה" בפרט. במקומות רבים באגרותיו מציע כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע למתחילים בלימוד חסידות ללמוד את "דרך מצוותיך", שהוא קל יחסית להבנה וכולל ביאורי חסידות מכמה סוגים.¹ את המאמר "שורש מצוות התפילה" מנה כ"ק אדמו"ר

1. ראה אגרות קודש כרך יז איגרת ו'רנה; כרך טו איגרת ה'תרט; כרך ה איגרת א'שב; כרך ד איגרת א'קעא ועוד.

בין כמה מקומות שבהם ניתן למצוא את "הנקודות העיקריות דתורת החסידות והשקפתה"².

אדמו"ר הרש"ב (ר' שלום דובער מליובאוויטש) מסביר באחת משיחותיו שאדמו"ר הזקן בעל התניא "פתח את הצינור של מסירות נפש על עבודת ה' בתפילה, להיות מחובר לעצמות אין סוף. חסידות מעמידה את החסיד פנים אל פנים עם עצמות אין סוף"³. הגדרה תמציתית זו היא במידה רבה עניינו של "שורש מצוות התפילה". לאורך פרקי המאמר, מנסח הרבי ה"צמח צדק" את אופן עבודת התפילה בדרכה של חסידות חב"ד שהיא דרך של התבוננות - לא רק במילות התפילה, אלא מתוכן ובאמצעותן - בעומק היחס בין האדם והעולם הרואים את עצמם כ"ש נפרד", לבין עצמות הבורא, האין סוף שמעבר לכל שם והגדרה.

ב. ביאור הרב עדין אבן-ישראל

הרב עדין אבן-ישראל שטיינזלץ לימד את פרקי המאמר במסגרת שיעורו השבועי ב"חוגי חן למשנת חב"ד". שיעורים אלה, שנועדו לקהל הרחב, נמשכו ברצף למעלה מחמישה עשורים והיוו את הבסיס גם לביאורו הידוע לספר התניא. על פי רוב, עסקו השיעורים בכתביו של בעל התניא, אך כמה פעמים הקדיש הרב את שיעורו למאמרים נבחרים מתוך "דרך מצוותיך", ול"שורש מצוות התפילה". הביאור שלפנינו נערך מתוך סדרת שיעורים שנמסרה בשנת תשמ"ד.⁴

דרכו של הרב בביאורי החסידות הייתה אופיינית הן בסגנונה והן בתוכנה. בשיעוריו היה קורא את לשון המאמר במבטא הדיבור הרגיל ולא בהברה החסידית, ונמנע משימוש בביטויים מקוצרים השגורים בפי 'יודעי ח"ן'. דיבורו היה מונוטוני ומיושב למראית עין, ובה בשעה ערני ומלא חיוניות. הוא ניתח את הנושאים לפרטיהם באופן אינטלקטואלי, ירד לעומקם והרחיב את יריעת ההסבר על ידי דוגמאות ומשלים מעולם ומלואו, אך לא פעם בקעה את המילים המדודות נימה של התרגשות פנימית ושל סערת נפש.

בדרך כלל, לא נהג הרב לקרוא פסקה של מאמר במלואה ואחריה להציע את הסבריו. ביאורו היה משולב בין המילים, כשהוא מוסיף מילות קישור והסבר ושומר על רצף הקריאה. יתרונה של דרך ביאור זו הוא בהבהרת כל מילה וכל משפט במקומם במאמר, וחשיבות מיוחדת יש לה כאשר דברי המחבר אינם מנוסחים בבירות גמורה.

בשיעוריו היה הרב מכוון את דבריו אל השומעים, ומתאים את הסבריו לעולמם ולמחשבתם. הספר שלפניכם הוא, אפוא, ניסיון להעביר התרחשות שהיא בבחינת

2. אגרות קודש כרך יא איגרת ג'תסג.

3. לוח "היום יום" כו ניסן.

4. סדרה נוספת, משנת תשס"ט, זמינה לצפייה באתר "מרכז שטיינזלץ".

'תורה שבעל פה' ל'תורה שבכתב'. השתדלנו לשמר את החיות, את הסגנון ואת שטף הדברים, ויחד עם זאת להציע אותם באופן המתאים לספר מודפס.

מכיוון שדרכו של הרב הייתה להשתמש תמיד 'בלשון בני אדם', גם כשעסק בסוגיות סבוכות ועמוקות, נוצר לעיתים הרושם שביאוריו נועדו רק להפצת המעיינות 'חוצה', ולא היא. גם הבקיא והרגיל יפיק מהם תועלת מרובה, באשר הם מקרבים את ההשגה האלוקית ומסייעים לה להיקלט בכלי השכל. והרי ידוע, שעיקר עניינה של תורת חסידות חב"ד הוא הלבשת העניינים האלוקיים בשכל של הנפש הבהמית, ומעלות רבות לעבודה זו.⁵ יתר על כן, במובנים רבים, ביאורי החסידות של הרב אבן-ישראל אינם רק פירוש אלא גם תרגום. הם מתרגמים את עולם הרעיונות של החסידות ואת דרך העבודה החסידית אל שפת המחשבה ואל מבנה הנפש של אדם בן זמננו, ובכך פותחים הביאורים הללו פתח ממשי עבור כל המעוניין להיכנס ולצעוד בדרך שאותה סללו אבות החסידות.

ג. מאפייני המהדורה

נוסח המאמר במהדורה זו זהה לנוסח המופיע בספר "דרך מצוותיך" הנדפס (קה"ת תשנ"א ותשס"ו),⁶ אך הוא מנוקד ומפוסק. מערכת "חסידות בהירה" העמידה לרשותנו את הטקסט המנוקד פרי עמלם, ועל כך תודתנו נתונה להם. יחד עם זאת, הניקוד הסופי וסימני הפיסוק הם על אחריותנו בלבד.⁷ כמו כן פתחנו את כל ראשי התיבות והקיצורים, גם כאלה השגורים על פיהם של לומדי חסידות בצורתם המקוצרת.⁸ מלבד

5. באחד ממאמריו (ד"ה פזר נתן תרצ"ב), מונה הרבי הרי"ץ שלושה יתרונות לעבודה זו, וזו לשונו (ההדגשות אינן במקור):

הנפש האלוקית והנפש הבהמית הם הפכים זה מזה, ומכל מקום אנו רואים דבר פלא שיש חבור וקשור דהנפש האלוקית עם הנפש הבהמית, והיינו דהנפש האלוקית בהתלבשותו בגוף ונפש הבהמית, הרי ישכיל וישיג הנפש האלוקית את [ה]אלקות בהלבשה בשכל דנפש הטבעית, והוא מה שיכול לקרב כל דבר השגה אלקית בכל פרט ופרט להבינו במשלים ודמיונות בדברים גשמיים, ואז... ישיג הנפש האלוקית את אלקות במוחש על ידי הדברים הגשמיים...

ועוד זאת, דעל ידי המשלים ודמיונות יבין וישיג הנפש הבהמית גם כן את אלקות, שהרי המשלים הם דברים גשמיים, ועל ידי המשל בא אל הנמשל להשיג את הענין האלקי, נמצא... דבהתלבשות שכל דנפש האלוקית בשכל דהנפש הבהמית, הנה נעשה הבירור דשכל דנפש הבהמית, מה שמשגיג אלקות ומתאחד ונכלל בהשכל דנפש האלוקית.

וכן על ידי זה מברר ומזכך הנפש האלוקית את חלקו בעולם, והיינו הדברים הגשמיים אשר על ידם משיג אלקות, הרי הוא רואה בהם ענין האלקי, והיינו מה שרואה פרטי הנמשל בהמשל ואיך שהם דבר אחד ממש, ואז אין הגשמי מעלים ומסתיר עליו, אדרבה, שעל ידי זה רואה אלקות בגלוי ובמוחש ממש. וזהו שהנפש האלוקית על ידי התלבשותו בנפש הבהמית הרי הוא מאיר ומזכך את הנפש הבהמית ואת חלקו בעולם.

6. ובכלל זה ההערות שהובאו בשולי הגיליון מגוף כתב יד המחבר, המופיעות מתחת לטקסט המאמר.

7. מכיוון שביאור הרב משלב בתוך הטקסט של המאמר מילות הבהרה, ייתכן חוסר התאמה בניקוד הטקסט ופיסוקו בין המופיע בביאור לבין המקור.

8. כך, למשל, נכתב כאן 'שם הויה' ולא 'שם הוי', ו'א'ק' נכתב 'אדם קדמון'.

זאת לשונו של המחבר נשמרה כדיוקה, גם כאשר היא שונה מן הצורה הדקדוקית המקובלת. בנוסח הנדפס לא חולק המאמר לפסקאות, למעט חלוקת הפרקים, אך במהדורה זו מתחילה פסקה חדשה בראשית כל עניין על מנת להקל על הלומד.

מלבד הביאור הרציף מכילה מהדורה זו כמה תוספות המסייעות ללימוד. בראשית כל פרק מובאים כמה משפטי פתיחה שמטרתם לקשר את הפרק לקודמיו,⁹ ולאורך הפרק נוספו כותרות משנה שנועדו להקל את ההתמצאות ברצף העניינים.¹⁰ הסברים והרחבות החורגים מן הביאור הרציף של תוכן המאמר הופרדו מן הביאור, והם צבועים באפור בשולי העמוד. אף על פי שהם מכילים עושר של הרחבה והעמקה, ניתן לדלג עליהם במידת הצורך. הערות קצרות יותר ומאמרים מוסגרים של הרב נמצאים בהערות השוליים, לצד מראי המקומות של העורכים. בכל מקום שבו מופיע ציטוט ללא מראה מקום, או מראה מקום ללא ציטוט, הן בגוף המאמר והן בביאור הרב, השתדלנו להביא לו מקור לפי עניות דעתנו. לכל ההפניות לספרות חז"ל ולראשונים, לכתבי הקבלה ולתורת החסידות יש להתייחס כציונים בדרך אפשר בלבד. בסוף הספר הובאו קיצורי הפרקים ונוסף מפתח עניינים מפורט. המפתח נועד לסייע ללומדים באיתור נושאים, ביטויים ואף ציטוטים מרכזיים שהופיעו במאמר או התבארו בביאור.

ד. תוכן הכרך השני

כרך זה מכיל את פרקים כח-מט, למעט פרקים לו-לז החסרים במאמר.

פרקים כח-לא – בפרקים אלו ממשיך הביאור בעניין ההתהוות יש מאין, ומוסבר כיצד ייתכן לומר אפילו על מדרגות שהן אלוקות ממש, כמו 'אדם קדמון', שנבראו יש מאין.

פרקים לב-לה – בפרקים אלו מתבאר באריכות עניין הצמצום. מקורה של כל התהוות הוא בבחינת אותיות, שהן ה'רשימו' שנשאר אחרי הצמצום.

פרק לח – פרק זה הוא מעין חתימה לחטיבת הפרקים המרכזית של המאמר, שראשיתה כבר בפרק יח, המבארת את עניין ייחודא עילאה וייחודא תתאה. את ההבדל בין שני המושגים הללו מתמצתת ההשוואה בין המילים "אחד" ו"ועד".

פרקיםלט-מ – התיאור המפורט דלעיל של השתלשלות העולמות נועד לסייע לאדם בהתבוננות. **פרקלט** מציע שני אופנים פרקטיים לעשות זאת: מלמעלה למטה ומלמטה למעלה. ההתבוננות מעוררת אהבה ותשוקה, וב**פרקמ** מתוארות דרגות שונות של אהבה.

9. ראוי לציין, שהמחבר קורא למקטעי המאמר "אותיות", וכך הוא מציין אליהם בגוף המאמר. אף על פי כן, במהדורה זו הם מצוינים כ"פרקים" הן לשם בהירות הכוונה והן כדי למנוע בלבול עם ביאורים העוסקים באותיות האלפבית עצמן.

10. כותרות אלו נמצאות גם בתוכן העניינים המפורט וניתן לסקור אותן שם בסקירה אחת.

פרקים מא-מג - בפרקים אלו מוצגות שתי מדרגות של עלייה ומסירות נפש, הנרמזות במילים "אחד" ו"ואהבת", וכנגדן שתי בחינות של ירידה והמשכה של אור אין סוף על ידי התורה. כמו כן, מתבארות בהם בכמה אופנים בחינות האהבה "בכל לבבך", "בכל נפשך" ו"בכל מאדך".

פרקים מד-מו - על המילים "מצוץ היום" דרשו חז"ל "היום לעשותם", ובעקבות זאת מתבארים כאן כמה צדדים של יתרון העולם הזה - עולם המעשה - על פני העולם הבא.

פרקים מז-מט - פרקים אלו עוסקים ביחס בין לימוד תורה לקיום מצוות המופיעים בשתי הפרשיות הראשונות של 'שמע'. מתוך הדיון מתבהרים צדדי מחלוקת חכמים אם "תלמוד גדול" או "מעשה גדול", ומסקנתה ש"גדול תלמוד שמביא לידי מעשה".

ספר זה מהווה נדבך נוסף בפתיחת אוצרות חסידות חב"ד לקהל לומדים רחב, בשפה עכשווית, בהירה ונגישה. יהי רצון שיתקבלו הדברים על דעת לומדים חדשים גם ישנים, שיהיו לעילוי נשמתו של הרב עדין אבן-ישראל שזכה וזיכה את הרבים, ושנזכה להוסיף בהפצת המעיינות חוצה.

מאיר קליין

תמוז תשפ"ג

פרק כח

בפרקים הקודמים התבאר מושג הבריאה יש מאין בעיקר ביחס לעולמות התחתונים שהם בבחינת יש נפרד. אך לעיל נאמר שגם התהוות המדרגות העליונות בעולם האצילות ולמעלה מהאצילות נקראת בריאה יש מאין. לביאור עניין זה יוקדשו ארבעת הפרקים הבאים.

וְהִנֵּה לְהִבִּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאָר לְעֵיל שְׁגַם אָדָם קְדָמוֹן נִקְרָא בְרִיאָה יֵשׁ מֵאִין, וְכַמְבוּאָר בְּכַתְבֵי הָאֲרִיז"ל שֶׁאָדָם קְדָמוֹן נִקְרָא 'אָדָם דְּבְרִיאָה', דְּלִכְאוּרָה תְּמוּנָה: הֵלֵא אֶפִּילוּ כְּלִים דְּי"ד סְפִירוֹת דְּאֲצִילוֹת הֵם אֱלֻקוֹת מְמֵשׁ, כְּמֵאֲמַר "אִיהוּ וְנִרְמוּהֵי חֹד", וְכִמוּ שֶׁכָּתַב הַרְמַב"ם ש"הוּא הַיּוֹדֵעַ וְהוּא הַדִּיעָה כו' הַכֵּל אַחֵר".

— אדם קדמון ואצילות — נבראים או אלוקות? —

בפרקים יח-כב הוסבר הפסוק הראשון של שמע, ובפרט המילה "אחד" המורה על מדרגת ביטול במציאות של כל הנבראים למקורם. זוהי בחינת ייחודא עילאה, כמו שנאמר שם. בפרק כג התחיל המחבר לבאר את בחינת ייחודא תתאה, המרומזת בביטוי "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד". ייחודא תתאה שייך למדרגת ביטול היש, שבו הנברא תופס את עצמו כיש נפרד ואף על פי כן מתבטל לבורא מרצונו. כדי לבאר את עניינו של היש הנברא ומדרגותיו השונות, הוקדשו הפרקים הקודמים למושג הבריאה יש מאין, והוסבר שישנן כמה נקודות שבהן מתגלה כוחו של האין סוף על ידי הופעת יש חדש מן האין.

וְהִנֵּה לְהִבִּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאָר לְעֵיל, בְּסוּף פֶּרֶק כו', שְׁגַם אָדָם קְדָמוֹן נִקְרָא בְרִיאָה יֵשׁ מֵאִין. אֶפִּילוּ אָדָם קְדָמוֹן, שֶׁהוּא הַהוּוּיָה הָרֵאשׁוֹנָה, נִחְשָׁב לְנִבְרָא הַמֵּתְהוּוּה יֵשׁ מֵאִין. וְכַמְבוּאָר בְּכַתְבֵי הָאֲרִיז"ל שֶׁאָדָם קְדָמוֹן נִקְרָא 'אָדָם דְּבְרִיאָה'¹, וְאִם כֵּן מֵיִחְסָים אוֹתוֹ לְמִדְרָגָה וְלַעֲנִיין שֶׁל בְּרִיאָה. דְּלִכְאוּרָה תְּמוּנָה: הֵלֵא אֶפִּילוּ כְּלִים דְּי"ד סְפִירוֹת דְּאֲצִילוֹת הֵם אֱלֻקוֹת מְמֵשׁ. לֹא רַק הָאוּרוֹת שֶׁבְּסְפִירוֹת הֵם אֱלֻקוֹת אֲלָא גַם הַכְּלִים, כְּלוֹמַר הָאוּפָנִים שֶׁבָּהֶם הַסְּפִירוֹת שֶׁבְּאֲצִילוֹת מֵתְבַטְאוֹת, הֵם אֱלֻקוֹת. כְּמֵאֲמַר "אִיהוּ וְנִרְמוּהֵי חֹד"², הַמֵּתְפָּרֵשׁ: הוּא וְהַכְּלִים שֶׁל הַסְּפִירוֹת בְּעוֹלָם הָאֲצִילוֹת הֵם אֶחָד. וְכִמוּ שֶׁכָּתַב הַרְמַב"ם ש"הוּא הַיּוֹדֵעַ וְהוּא הַדִּיעָה כו' הַכֵּל

1. ראה עץ חיים ג,א.

2. הקדמה לתיקוני זוהר.

וַיְדוּעַ שְׁאֲצִילוֹת אֵינּוּ עֲרוּךְ כָּלֵל לְגַבֵּי אָדָם קְדָמוֹן. כִּי אָדָם קְדָמוֹן נִקְרָא 'אָדָם דְּבְרִיאָה', וְעוֹלָם הָעֶקְוִדִים נִקְוִדִים נִקְרָא 'אָדָם דְּבְרִיאָה', וְהוּבָא גַם בְּנֵי בְּלָקוּטֵי אֲמָרִים, שֵׁישׁ כְּמָה צְמֻצוּמִים מֵאָדָם קְדָמוֹן וְאֵילֶךְ עַד שְׂתִיתְהוּהוּ עוֹלָם הָאֲצִילוֹת.

אָחַד.³ דברי הרמב"ם הללו יידונו בפרקים הבאים באריכות, ויבואר ש"הדעה" שנזכרת כאן היא מה שנקרא בלשון הקבלה 'חוכמה דאצילות', שהיא והיודע הם דבר אחד.

אם כן, עולם האצילות הוא אלוקות ממש. וַיְדוּעַ שְׁאֲצִילוֹת אֵינּוּ עֲרוּךְ כָּלֵל לְגַבֵּי אָדָם קְדָמוֹן. כִּי אָדָם קְדָמוֹן נִקְרָא 'אָדָם דְּבְרִיאָה', כאמור, וְעוֹלָם הָעֶקְוִדִים נִקְוִדִים נִקְרָא 'אָדָם דְּבְרִיאָה', וְעוֹלָם הָאֲצִילוֹת נִקְרָא 'אָדָם דְּעֵשִׂיָה'. אם מנסים לשרטט מעין מפה או לבנות תבנית של כל העולמות, אפשר לדבר קודם כול על ארבעת העולמות: אצילות, בריאה, יצירה ועשייה. חלקו התחתון של עולם העשייה הוא עולם העשייה הגשמי הכולל את כל הקוסמוס המוכר לנו. לעולם העשייה שייכים כל הדברים שמושגים או נקלטים באמצעות החושים וההשגות הנורמליות של בני האדם. המערכת הזו כוללת לא רק את החיפושיות ואת גלקסיית שביל החלב, אלא גם את הפילוסופיה, את המתמטיקה ואת האומנות. מעבר לעולם העשייה יש עוד עולמות, גבוה מעל גבוה, עד לעולם האצילות. הספירות שבעולם האצילות הן בעצם הכלים המגלים את דמות ה' – 'אדם העליון', בעולמות שתחתיו, ומשום כך מכונה עולם האצילות 'אדם דעשייה'.

מבחינתנו, ארבעת העולמות הללו הם כל הממשות הפיזית והמטפיזית הקיימת. אבל בהיקף הגדול של כלל המציאות, הם רק חלק בתוך מערכת גדולה לאין ערוך. הדרגה העליונה במערכת הגדולה היא אדם קדמון, המכונה 'אדם דבריאה', ואחריו מגיעות כמה דרגות ששמותיהן לקוחים מסוגי הצאן של יעקב אבינו – "עקודים, נקודים וברודים".⁴ עולם העקודים הוא עולם שבו כל ההוויות 'עקודות' כביכול וקשורות בכלי אחד. עולם הנקודים הוא עולם התוהו, שבו כל ספירה היא נקודתית, וכתוצאה מכך מתרחשת שם שבירת הכלים. שני העולמות האלה נקראים 'אדם דיצירה'. המערכת שמעולם האצילות ומטה היא עולם הברודים, והיא הנקראת גם 'אדם דעשייה', כאמור. עולם הברודים מכונה גם עולם התיקון, מפני שהוא מערך שבו מתייחסות הספירות זו לזו בצורות סדורות וידועות ומתמזגות זו בזו. וְכַמְבוּאָר בְּעֵץ חַיִּים,⁵ וְהוּבָא גַם בְּנֵי בְּלָקוּטֵי אֲמָרִים,⁶ שֵׁישׁ כְּמָה צְמֻצוּמִים מֵאָדָם קְדָמוֹן וְאֵילֶךְ עַד שְׂתִיתְהוּהוּ עוֹלָם הָאֲצִילוֹת.

3. הלכות יסודי התורה בי, ושם: "הוא היודע והוא הידוע והוא הדעה עצמה הכל אחד".

4. בראשית לא,י.

5. ראה שם א-ד, ה; ג,א. וראה גם שער ההקדמות דף כא.

6. ראה להלן.

ואם כן, כִּינן שְׁהָאֲצִילוֹת הוּא אֱלֻקוֹת, אִידִי יִתְכֵן שְׁיִקְרָאוּ גַם כֵּן בְּרִיאָה יֵשׁ מֵאִין? וּמִכָּל שְׁכֵן אִידִי יִתְכֵן כֵּן עַל אֲדָם קְדָמוֹן שְׁלִמְעֵלָה מְעֵלָה מְאֲצִילוֹת, הֲלֵא בְּחִינַת הַנְּבִרָא עִם בְּחִינַת אֱלֻקוֹת הֵם ב' הַפְּכִיִּים?

וְהִנֵּה כְּדִי לְהִבִּין זֶה יֵשׁ לְהַקְדִּים בִּיאור לְמָה שְׁכָתוּב בְּלִקוּטֵי אֲמָרִים, חֶלֶק א' פֶּרֶק ב' בְּהַגְהָה, עַל מָה שְׁכָתוּב הַרְמַב"ם ש"הוּא הַיּוֹדֵעַ וְהוּא הַדִּיעָה וְהוּא הַיְדוּעַ", וְכָתוּב עַל זֶה, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ:

וְהוֹדוּ לוֹ חֲכָמֵי הַקְּבָלָה גַם כֵּן בְּזֶה, כְּמוֹ שְׁכָתוּב בְּפֶרֶדֶס מִהַרְמ"ק. וְגַם לְפִי קְבָלַת הָאָרִיז"ל יִצִּיבָא מִיִּלְתָּא, בְּסוּד הַתְּלַבְּשׁוֹת אוֹר אִין סוּף בְּרוּךְ הוּא

ואם כן, השאלה היא: כִּינן שְׁעוֹלָם הָאֲצִילוֹת הוּא אֱלֻקוֹת, אִידִי יִתְכֵן שְׁיִקְרָאוּ לוֹ גַם כֵּן בְּרִיאָה יֵשׁ מֵאִין? מצד אחד נאמר שעולם האצילות הוא אלוקות, ומצד שני אומרים שהוא בריאה יש מאין, ואף לא בדרגה הגבוהה ביותר. ראוי לציין, שהשימוש במונחים כאן הוא מדויק. נאמר שעולם האצילות הוא אלוקות, ויש הבדל בין 'אלוקות' ל'אלוקים'. אלוקות היא תכונת האלוּקִי, ואילו אלוקים, כפי שהוסבר עניינם של השמות והכינויים,⁷ מתייחס אל המהות והעצמות.⁸ מכל מקום, לא ייתכן לקרוא למדרגת האלוקות הזו 'נברא'. וּמִכָּל שְׁכֵן אִידִי יִתְכֵן לומר כֵּן עַל אֲדָם קְדָמוֹן שֶׁהוּא לְמַעַל מְעֵלָה מְאֲצִילוֹת, הֲלֵא בְּחִינַת הַנְּבִרָא עִם בְּחִינַת אֱלֻקוֹת הֵם ב' עֲנִינִים הַפְּכִיִּים? במובן מסוים, הגדרת האלוּקִי היא מה שמהותו היא מעצמותו, שהוא מהות שלמה ובלתי תלויה. ממילא, לומר על משהו שהוא גם אלוּקִי וגם נברא, זו לכאורה סתירה מינייה וביה.

— החוכמה נבראה יש מאין או "הוא וחכמתו אחד"? —

וְהִנֵּה כְּדִי לְהִבִּין אֵת זֶה, יֵשׁ לְהַקְדִּים בִּיאור לְמָה שְׁכָתוּב בַּתְּנִיָּא בְּלִקוּטֵי אֲמָרִים, חֶלֶק א' פֶּרֶק ב' בְּהַגְהָה, עַל מָה שְׁכָתוּב הַרְמַב"ם ש"הוּא הַיּוֹדֵעַ וְהוּא הַדִּיעָה וְהוּא הַיְדוּעַ", וְכָתוּב עַל זֶה בַּתְּנִיָּא, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ:

וְהוֹדוּ לוֹ חֲכָמֵי הַקְּבָלָה גַם כֵּן בְּזֶה, כְּמוֹ שְׁכָתוּב בְּפֶרֶדֶס מִהַרְמ"ק, בַּסֵּפֶר פֶּרֶדֶס רִמּוֹנִים שֶׁל ר' מִשֶּׁה קוֹרְדוּבִירוֹ.⁹ לְמִרוֹת שֶׁבְכַמָּה נְקוּדוֹת דַּעַת חֲכָמֵי הַקְּבָלָה אֵינָה מִתְאִימָה לְדַעַת הַרְמַב"ם, אֵת הַהֲגָדָה ש"הוּא הַיּוֹדֵעַ וְהוּא הַיְדוּעַ" גַּם הֵם מְקַבְּלִים, אִם כִּי לֹא בַּהֲכֵרַח בְּאוֹתוֹ נִיסוּחַ. וְגַם לְפִי קְבָלַת הָאָרִיז"ל יִצִּיבָא מִיִּלְתָּא, נְכוּן הַדְּבַר. אִף עַל פִּי שְׁקַבְּלַת הָאָרִיז"ל

7. ראה לעיל פרק ג.

8. וראה גם להלן פרק לא.

9. ראה שם ח, ג.

על ידי צמצומים רבים בכלים דחכמה בינה דעת דאצילות.

אך לא למעלה מהאצילות. וכמו שנתבאר במקום אחר, שאין סוף ברוך

שונה מקבלת הרמ"ק, הגדרה זו של היחס נכונה גם אצל האריז"ל. בסוד התלבשות אור אין סוף ברוך הוא על ידי צמצומים רבים בכלים דחכמה בינה דעת דאצילות. אם כן, כאשר אור אין סוף מתלבש בתוך הספירות חוכמה, בינה ודעת דאצילות, אז נכון לומר שהוא היודע והוא הידוע והוא הדעה עצמה. ❀

אך לא תהיה זו הגדרה נכונה למעלה מהאצילות. וכמו שנתבאר במקום

❀ קבלת הרמ"ק וקבלת האר"י

יש סיפור על רבי שמחה בונם מפרשיסחא, שממחיש את היחס בין קבלת הרמ"ק וקבלת האריז"ל. מסופר שפעם בא איש אחד שהיה לבוש כמו 'דייטשל', כלומר בבגדים מודרניים, ורצה לדבר עם הרבי. החסידים זרקו אותו החוצה, כמובן, והוא שוב חזר, וכך כמה פעמים. בסוף אמר רבי שמחה בונם שיניחו לו להיכנס, ושמעו שהוא שואל את הרבי שאלה: 'מציעים לי שני שידוכים; כלה אחת מיוחסת אבל לא יפה, והשנייה יפה אבל לא מיוחסת. עם מי עלי להתחתן?' החסידים חשבו שגם הרבי יסלק אותו, אבל הרבי הקשיב, חשב מעט ואמר: 'יופי הוא בכל זאת יופי'. האיש הודה לו והלך. לאחר מכן, הרבי ראה שהחסידים תמהים עם מי הוא יושב ובאילו שאלות הוא מתעסק, אז הוא אמר להם: 'האיש הזה הוא אדם גדול מאוד, והוא שאל אותי אם עליו ללמוד את קבלת הרמ"ק או את קבלת האר"י. עניתי לו שילמד את קבלת האר"י'. זוהי אחת ההגדרות להבדל בין זו לזו. הגדרה אחרת, פחות יפה אבל אולי יותר מדויקת, היא שבמובן מסוים, היחס בין קבלת הרמ"ק לקבלת האר"י הוא בערך כמו היחס בין הפיזיקה של ניוטון לפיזיקה של איינשטיין. הפיזיקה החדשה של איינשטיין לא ביטלה את הישנה, אלא העמידה אותה כמקרה פרטי בתוך מכלול גדול הרבה יותר. באותו אופן, קבלת האר"י איננה מוחקת את קבלת הרמ"ק, אלא רק אומרת שקבלת הרמ"ק מתייחסת למקרים מסוימים ונכונה מנקודה זו עד נקודה זו, אבל לא מבחינת ההגדרה הכוללת ובהיקפים הגדולים.

הוא מְרוֹמֵם וּמִתְנַשֵּׂא רוֹמְמוֹת אֵין קִין לְמַעְלָה מֵעֲלָה מִמֶּהוּת וּבְחִינַת חֻכְמָה בִּינָה דַעַת, עַד שְׁמֵהוּת וּבְחִינַת חֻכְמָה בִּינָה דַעַת נְחֻשְׁבַת כְּעִשְׂיָה גּוֹפְנִית אֶצְלוֹ יִתְבָּרַךְ, וְכִמוֹ שְׁכָתוּב "כּוֹלֵם בְּחֻכְמָה עֲשִׂיתָ". עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

וּבְחֻלְקֵי ב' פֶּרֶק ט' הָאָרִיךְ בְּזֶה, וְכָתַב שֵׁם בְּהִגָּהָה:

וְדָרְךְ וְעִנְיָן הַהִמְשָׁכָה וְאִידָּ וּמָה, יְדוּעֵ לְמִשְׁכִּילִים. סוּד הַצְּמֻצוֹם בְּאוֹר אֵין סוֹף בְּרוּךְ הוּא וְצְמֻצוֹם אָדָם קְדָמוֹן וְסוּד הַדִּיקָנָא, שְׁסוּד כָּל הַצְּמֻצוֹמִים

אַחַר,¹⁰ שְׂאֵין סוֹף בְּרוּךְ הוּא מְרוֹמֵם וּמִתְנַשֵּׂא רוֹמְמוֹת אֵין קִין לְמַעְלָה מֵעֲלָה מִמֶּהוּת וּבְחִינַת חֻכְמָה בִּינָה דַעַת, עַד שְׁמֵהוּת וּבְחִינַת חֻכְמָה בִּינָה דַעַת נְחֻשְׁבַת כְּעִשְׂיָה גּוֹפְנִית אֶצְלוֹ יִתְבָּרַךְ, וְכִמוֹ שְׁכָתוּב "כּוֹלֵם בְּחֻכְמָה עֲשִׂיתָ".¹¹ עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ שֶׁל בַּעַל הַתְּנִיא. לְפִי הַרְמַב"ם יֵשׁ זְהוּת בֵּין הַחֻכְמָה הָעֲלִיוֹנָה לְבֵין הַקַּב"ה, אַבֵּל בַּקְּבֻלַת הָאֲר"י הַהַגְדֵּרָה הַזֹּאת אֵינְנָה נְכוֹנָה בְּשִׁלְמוֹת. הַזְהוּת הַזֹּאת קִיִּימַת בְּדִרְגָה מְסוּיִמַת, אַבֵּל אֵין הִיא נְכוֹנָה בְּכֹל הַהִיקָף. עַל דֶּרֶךְ מִשְׁלַב בַּעֲלָמָא, אִם מִיִּשְׁהוּ יוֹשֵׁב בְּשַׁעוֹת הַפְּנָאִי וּמִבְּשֵׁל תְּבִשְׁיִלִים לְהַנְאֵתוֹ, אִפְשָׁר לְהַגִּיד עֲלָיו שֶׁהוּא טַבַּח, זֶה נְכוֹן בְּהִיקָף מְסוּיִם, אַבֵּל אֵין זֶה הַגְּדֵרָה שֶׁלְמָה שֶׁל כֹּל מִהוּתוֹ. בְּדוּמָה לְכַךְ, כַּאֲשֶׁר הַקַּב"ה מִתְגַּלֵּה בְּעוֹלָם הָאֲצִילוֹת, אִפְשָׁר לְהַגִּיד שֶׁבְּדִרְגָה זֶה הוּא הַיּוֹדֵעַ הוּא הַדַּעָה, אַבֵּל זֶה לֹא נְכוֹן בְּהִיקָף הַגְּדוֹל. מִהוּתוֹ וְעֲצוּמוֹתוֹ כֹּל כֵּן נְעֻלִית מִן הַחֻכְמָה, שְׁבִיחַס אֵלֶיהָ הַחֻכְמָה וְהַשּׁוֹלְחָן הֵם הַיִּינוּ הַךְ.

וּבְחֻלְקֵי ב' בְּתִנְיָא, הוּא שַׁעַר הַיִּיחוד וְהַאֲמוּנָה, בְּפֶרֶק ט' הָאָרִיךְ בְּזֶה בְּאוֹתוֹ נוֹשָׂא, וְכָתַב שֵׁם בְּהִגָּהָה כֵּךְ:

וְדָרְךְ וְעִנְיָן הַהִמְשָׁכָה וְאִידָּ וּמָה, יְדוּעֵ לְמִשְׁכִּילִים. פְּרִטִי סֵדֵר הַהֲאֲצֵלָה וְהַהִמְשָׁכָה מִמֶּהוּתוֹ וְעֲצוּמוֹתוֹ עַד לְעוֹלָם הָאֲצִילוֹת, כִּיִּצַד מִשְׁתַּלְשֵׁלוֹת הַדְּרָגוֹת זֶה מִזֶּה וְכִיִּצַד הֵן מִתִּיחֻסוֹת זֶה לְזֶה, הוּא עִנְיָן הַמְּבוֹאֵר בְּסִפְרֵי תוֹרַת הַסוּד וַיְדוּעֵ לְמִשְׁכִּילִים בֵּה. סוּד הַצְּמֻצוֹם בְּאוֹר אֵין סוֹף בְּרוּךְ הוּא, וְאַחַר כֵּךְ צְמֻצוֹם אָדָם קְדָמוֹן וְסוּד הַדִּיקָנָא. כֹּל אֵלֶּה הֵם שְׁלִבִים וְדִרְגוֹת שֶׁלְמַעֲלָה מִן הָאֲצִילוֹת, הַמְּבַטְאִים הַמְּשַׁכָּה שֶׁל צְמֻצוֹם אַחַר צְמֻצוֹם. אוֹר הָאֵין סוֹף מִצְטַמֵּצֵם בְּתַבְנִית הָרֵאשִׁיתִית שֶׁל אָדָם קְדָמוֹן. סוּד ה'דִּיקָנָא' הוּא הַזְקָן, הַשַּׁעֲרוֹת שֶׁנִּמְשָׁכוֹת וַיּוֹרְדוֹת מִן הַפְּנִים הָעֲלִיוֹנִים כִּלְפִי מְטָה, וְהֵן צְמֻצוֹם נוֹסֵף מִהַתְּבַנִּית הָרֵאשׁוֹנָה לְתַבְנִיּוֹת מִשְׁנׁוֹת שֶׁל עוֹלָם הָאֲצִילוֹת וְהַלָּא. שְׁבִסוּפוֹ שֶׁל דְּבַר, סוּד כָּל הַצְּמֻצוֹמִים הִלְלוּ הוּא לְצְמֻצָם אֵת

10. ראה שער הייחוד והאמונה ט.

11. תהילים קד, כד.

– לְצַמְצֵם הָאוֹר שֵׁתִּלְבֵּשׁ בְּבַחֲיַנַּת כָּלִים דְּי' סְפִירוֹת.

וְהִנֵּה אַחַר שְׁנֵתִלְבֵּשׁ אוֹר אֵין סוֹף בְּבַחֲיַנַּת כָּלִים דְּחֻכְמָה בִּינָה דְעֵת, אֲזַ שְׂיִיד לֹמֵר מַה שְׂכָתַב הַרְמַב"ם "הוּא הַיּוֹדֵעַ וְהוּא הַמְדַע וְהוּא הַיּוֹדֵעַ, וּבִידֵיעַת עֲצָמוֹ" כו', לְפִי שְׂבַחֲיַנַּת כָּלִים דְּאֲצִילוֹת נַעֲשִׂים נְשָׁמָה וְחַיּוֹת לְבְרִיאָה יִצִּירָה עֲשִׂיהָ וּלְכָל אֲשֶׁר בָּהֶם.

אָבָל בְּלִי צַמְצוּם וְהִלְבָּשָׁה הַנ"ל לֹא שְׂיִיד כָּלֵל לֹמֵר "הוּא הַיּוֹדֵעַ וְהוּא הַמְדַע" וְכו', כִּי אֵינוֹ בְּבַחֲיַנַּת וְגֵדֵר דְעֵת וּמְדַע כָּלֵל חֵס וְשְׁלוֹם, אֲלֵא לְמַעְלָה מְעַלָּה עֵלְיוֹ רַב עַד אֵין קִין אֲפִילוֹ מִבְּחִינַת וְגֵדֵר חֻכְמָה, עַד שְׂבַחֲיַנַּת חֻכְמָה נְחַשְׁבַּת אֲצֵלוֹ וְתַבְרָךְ בְּבַחֲיַנַּת עֲשִׂיהָ נְשָׁמִיוֹת. עַד כָּאֵן לְשׁוֹנוֹ.

הָאוֹר שֵׁתִּלְבֵּשׁ בְּבַחֲיַנַּת כָּלִים דְּי' סְפִירוֹת. עַל יַדִּי כָל הַצַּמְצוּמִים יוֹרֵד הָאוֹר הָאֱלוּקִי וּמִתְלַבֵּשׁ בַּתוֹךְ עֶשֶׂר הַסְפִירוֹת שְׂבִאֲצִילוֹת.

וְהִנֵּה אַחַר שְׁנֵתִלְבֵּשׁ אוֹר אֵין סוֹף בְּבַחֲיַנַּת כָּלִים דְּחֻכְמָה בִּינָה דְעֵת, שֶׁהֵן הַסְפִירוֹת הָרֵאשׁוֹנוֹת, סְפִירוֹת הַשְּׂכָל שֶׁבְּעוֹלָם הָאֲצִילוֹת, אֲזַ שְׂיִיד לֹמֵר מַה שְׂכָתַב הַרְמַב"ם "הוּא הַיּוֹדֵעַ וְהוּא הַמְדַע וְהוּא הַיּוֹדֵעַ, וּבִידֵיעַת עֲצָמוֹ יוֹדֵעַ כָּל הַנְּבִרָאִים" כו'. הַנְּקוּדָה הַזֹּאת קְשׁוּרָה בֵּין הַשָּׂאֵר לְכָל הַשְּׂאֵלוֹת שֶׁל יַדִּיעָה וְהַשְּׂגָחָה, כְּפִי שֶׁמִּסְבִּיר שֵׁם הַרְמַב"ם, שֶׁהַקַּב"ה אֵינוֹ צָרִיךְ שְׂפִלוּנִי יִכְתוּב לוֹ מִכְתָּב וְיִסְפֵּר מַה שֶׁלוֹמוֹ וְהֵיכֵן הוּא מִתְגַּוֵּר. יַדִּיעַתוֹ אֵת כָּל הַהוּוּיוֹת הַיָּא בְּבַחֲיַנַּת שֶׁל יַדִּיעַת עֲצָמוֹ וְלֹא בִידֵיעָה שֶׁל מַה שֶׁמְחוּץ לוֹ. לְפִי שְׂבַחֲיַנַּת כָּלִים דְּאֲצִילוֹת נַעֲשִׂים נְשָׁמָה וְחַיּוֹת לְבְרִיאָה יִצִּירָה עֲשִׂיהָ וּלְכָל אֲשֶׁר בָּהֶם. דּוּקָא הַכִּלִּים שֶׁל הָאֲצִילוֹת הֵם שֶׁמֵּאֲפָשִׂים לְאוֹר הָאֵין סוֹף הַמְּלוּבֵשׁ בָּהֶם לְהַתִּיחֵס אֶל הָעוֹלָמוֹת הַנְּבִרָאִים וְכָל אֲשֶׁר בָּהֶם וְלִהְיוֹת לָהֶם נְשָׁמָה וְחַיּוֹת. כֹּאשֶׁר הַקַּב"ה מִתְלַבֵּשׁ בְּכִלִּים הַלְלוֹ, הֵרִי הוּא יוֹדֵעַ בִּידֵיעַת עֲצָמוֹ אֵת כָּל מַה שֶׁקוֹרָה בְּעוֹלָם עַד לְפִרְטִים הַקְּטָנִים בִּיּוֹתֵר.

אָבָל בְּלִי צַמְצוּם וְהִלְבָּשָׁה הַנ"ל בְּכִלִּי הָאֲצִילוֹת, לֹא שְׂיִיד כָּלֵל לֹמֵר "הוּא הַיּוֹדֵעַ וְהוּא הַמְדַע" וְכו', כִּי לְמַעְלָה מִן הָאֲצִילוֹת אֵינוֹ בְּבַחֲיַנַּת וְגֵדֵר דְעֵת וּמְדַע כָּלֵל חֵס וְשְׁלוֹם. זֹאת אֲזַהֲרָה חֲרִיפָה, שֶׁלֹּא לְהַגִּיד חֲלִילָה שֶׁהַקַּב"ה הוּא חוֹכְמָה נְעִלִית מְכֹל חוֹכְמָה. אֲלֵא הוּא עֲצָמוֹ לְמַעְלָה מְעַלָּה עֵלְיוֹ רַב עַד אֵין קִין אֲפִילוֹ מִבְּחִינַת וְגֵדֵר חֻכְמָה, עַד שְׂבַחֲיַנַּת חֻכְמָה נְחַשְׁבַּת אֲצֵלוֹ וְתַבְרָךְ בְּבַחֲיַנַּת עֲשִׂיהָ נְשָׁמִיוֹת. עַד כָּאֵן לְשׁוֹנוֹ שֶׁל בַּעַל הַתְּנִיא.¹² הַקַּב"ה

12. הַדִּיוּן שֶׁל בַּעַל הַתְּנִיא בְּדַעַת הַרְמַב"ם הוּא תַּמְצִיתִי בִּיּוֹתֵר. בְּפִרְקָה הַבֵּא יִבְיֵא הַמַּחְבֵּר אֵת דְּבָרֵי הַמְהַר"ל הַדֵּן בְּאוֹתוֹם רַעִיוֹנוֹת בְּאֵרִיכוֹת רַבָּה לְפִי סַגּוּנוֹ.

הרי מוכן היטב מדברי קדשו כל מה שנתבאר לעיל, שבחינת ה"י ספירות נקראת בריאה יש מאין, בין שכתב "שבחינת חכמה נחשבת אצלו יתברך כבחינת עשייה גשמיות", והעשייה גשמיות היא ודאי בריאה יש מאין, כנ"ל באריכות שהיא דילוג הערך לגמרי אפילו לגבי שכליים נבדלים מחומר, ומכל שכן לגבי הספירות, ומכל שכן לגבי אין סוף ברוך הוא. ואם כן, מדכתב "שבחינת חכמה נחשבת אצלו יתברך כבחינת עשייה גשמיות", מוכן שהיא גם כן בחינת דילוג הערך לגמרי לגבי אין סוף ברוך הוא כדילוג ערך העשייה לגבי אין סוף ברוך הוא.

אומנם מתלבש בחוכמה, אבל אי אפשר להגיד שהוא במהותו זהה למדרגת החוכמה. כפי שהוסבר בפרק ו', התארים האלוקיים נתפסים בקבלה לא כתוארי הוויה אלא כתוארי פעולה. מבחינה זו, לומר שהקב"ה הוא חכם זה כמו לומר שהוא מוריד הגשם. כשאומרים שהוא 'משיב הרוח ומוריד הגשם' או כשאומרים שהוא "מצמיח חציר לבהמה"¹³, ברור שאין זו הגדרה של מהותו של הקב"ה אלא תיאור של פעולותיו בלבד. באותו אופן ממש, גם 'רחום וחנון' ו'רב חסד' הן הגדרות של פעולה ולא של מהות ההוויה. מצד מהותו הוא למעלה מעלה מכל אלה, אבל הוא פועל בתוך החוכמה ובתוך החסד והרחמים כשם שבדרגות אחרות הוא פועל בתוך מציאות העולם הגשמי להוריד גשם.

הרי מוכן היטב מדברי קדשו כל מה שנתבאר לעיל, שבחינת ה"י ספירות נקראת בעצם בריאה יש מאין. מדוע? בין שכתב בקטע הראשון שצוטט לעיל מליקוטי אמרים "שבחינת חכמה נחשבת אצלו יתברך כבחינת עשייה גשמיות". יש לזכור שלא מדובר על חוכמת השועל או חוכמת הפילוסוף אלא על חוכמה דאצילות. חוכמה דאצילות פירושה כאילו לוקחים את מהות החוכמה ומגדילים אותה בכמות ובאיכות עד אין סוף. מדרגת החוכמה האין סופית הזו היא בשביל הקב"ה בדיוק כמו תרנגול הודו, שווה בשווה ממש. והעשייה גשמיות היא ודאי בריאה יש מאין, כנ"ל בפרק כו באריכות שהיא דילוג הערך לגמרי אפילו לגבי שכליים נבדלים מחומר. ההבדל בין חומר לבין השכל הנבדל לגמרי מחומר הוא באין ערוך, ומבחינה זו התהוות החומר הגשמי הוא בריאה של דבר חדש לגמרי. ומכל שכן שהגשמיות היא דילוג הערך לגבי הספירות, ומכל שכן לגבי אין סוף ברוך הוא. ואם כן, מדכתב "שבחינת חכמה נחשבת אצלו יתברך כבחינת עשייה גשמיות", מזה מוכן שהחוכמה העליונה היא גם כן בחינת דילוג הערך לגמרי לגבי אין סוף ברוך הוא, כדילוג ערך העשייה לגבי אין סוף ברוך הוא. כשם שהשולחן אינו דומה

13. תהילים קד, יד.

וְאֵף עַל פִּי שְׂאֲצָלִינוּ יֵשׁ דִּילּוּג כְּמָה עֲרָכִים מַעֲשִׂיָה גְשָׁמִיּוֹת לְגַבֵּי הַחֲכָמָה כַּנִּל, מִכָּל מְקוֹם לְגַבֵּי אֵין סוֹף בְּרוּךְ הוּא, שְׁמֵרוּמָם וּמַתְנַשָּׂא רוּמָמוֹת אֵין קֵץ מִמֶּשׁ מֵהַסְפִּירוֹת, הוּא שְׁוֹה וּמִשְׁוֹה מִמֶּשׁ בְּחִינַת הַחֲכָמָה עֵילָאָה עִם הָעֲשִׂיָה גְשָׁמִיּוֹת. עַל דְּרָךְ מִשָּׁל, שְׁלַגְבֵי דְבָר שְׁבָלֵי גְבוּל מִמֶּשׁ שְׁוִין אַחַת עִם אֲלָפֵי אֲלָפִים, וְכִמוּ שְׁנַתְבָּאָר בְּמְקוֹם אַחֵר. וְהוֹאִיל שְׁהַחֲכָמָה הִיא דִּילּוּג הָעֲרָךְ לְגַמְרֵי מִמְהוּת אֹר אֵין

לאין סוף ברוך הוא ואיננו מאותו סוג, כך גם חוכמה אין סופית בכל דרגה שתהיה אין לה ערוך כלל לגביו.

וְאֵף עַל פִּי שְׂאֲצָלִינוּ יֵשׁ דִּילּוּג כְּמָה עֲרָכִים מַעֲשִׂיָה גְשָׁמִיּוֹת לְגַבֵּי הַחֲכָמָה כַּנִּל. טוּוּחַ הַאֲפִשְׁרוּיּוֹת שְׁבִין הַמַּעֲשִׂה לַחֹכְמָה הוּא גְבוּל הַסְפִּקְטָרוּם שֶׁלֵנוּ. אַבֵל גַּם אִם הַטוּוּחַ הַזֶּה יִגְדֵל וְיִתְרַחֵב בְּלִי גְבוּל, מִכָּל מְקוֹם לְגַבֵּי אֵין סוֹף בְּרוּךְ הוּא, שְׁמֵרוּמָם וּמַתְנַשָּׂא רוּמָמוֹת אֵין קֵץ מִמֶּשׁ מֵהַסְפִּירוֹת, הוּא שְׁוֹה וּמִשְׁוֹה מִמֶּשׁ בְּחִינַת הַחֲכָמָה עֵילָאָה עִם הָעֲשִׂיָה גְשָׁמִיּוֹת. נִכוּן שְׁבַמְבַט מַלְמַטָה נִרְאָה שֵׁישׁ הַבְדֵל עֲצוּם בֵּין הַמְהוּיּוֹת הַלָּלוּ. עוֹלָם הָעֲשִׂיָה הַגְשָׁמִי, שְׁבוּ הַשׁוּלְחָן וְהַכִּיסָאוֹת, וְהַעוֹלָם שֶׁל הַסְפִירוֹת דְאִצִּילוֹת אֵינָם דְבַר אַחַד וְאִפִּילוּ אֵינָם עַל רִצָף אַחַד. הַמַּעֲבָר מִדְרָגָה אַחַת לַשְׁנִיָה הוּא דִּילּוּג עֲצוּם לֵאמֹן קֵץ, שֶׁהָרִי אִפִּילוּ בֵּין חוֹמֵר לְרוּחַ יֵשׁ פַּעַר שְׁאֵינְנוּ נִיתֵן לְגִישׁוּר, וְכֵךְ גַּם בֵּין הַרוּחָנִי לְאֵלוּקִי, דְרָגוֹת מַעַל דְרָגוֹת. אֵף עַל פִּי כוֹן, כֵּל זֶה הוּא לְגַבֵּינוּ. מִבְּחִינַתְנוּ, מְדוּבָר בְּפַעֲרִים גְדוּלִים מְאֹד וְנִרְאָה לָנוּ שְׁאֵי אִפְשָׁר בְּכֹלֵל לְהַשׁוּוֹת מִלְפָּנוּ חֲמוּץ לְסִימְפוּנִיָה שֶׁל בְּטָהוּבָן. אַבֵל לְגַבֵּינוּ, כֵּל אֵלֵה שְׁוִיִּם מִמֶּשׁ וְשִׂיכִים לְאוֹתָהּ מִדְרָגָה.

עַל דְּרָךְ מִשָּׁל, שְׁלַגְבֵי דְבָר שְׁבָלֵי גְבוּל מִמֶּשׁ שְׁוִין יַחִידָה אַחַת עִם אֲלָפֵי אֲלָפִים יַחִידוֹת, וְכִמוּ שְׁנַתְבָּאָר בְּמְקוֹם אַחֵר.¹⁴ בִּיחָס לֵאמֹן סוֹף, גַּם יַחִידוֹת, גַּם עֲשָׂרוֹת, גַּם מֵאוֹת וְגַם מִלִּיאָרְדִים שְׁוִיִּם בְּדִיוֹק לְאִפְסָ. נִכוּן שֵׁישׁ הַבְדֵל גְדוּל בֵּין יַחִידָה אַחַת לְמִלִּיאָרְדֵי אֹ אֵלֵף מִלִּיאָרְדֵי יַחִידוֹת, אֵךְ אֵף עַל פִּי כוֹן, כֵּאֲשֶׁר מַעֲרִיכִים כֵּל מַסְפָּר מַסוּיִם מוֹל הָאֵין סוֹף, הוּא שְׁוֹוָה לְאִפְסָ. לְשֵׁם דּוּגְמָא, נִיחַ שְׁמִישָׁהּ רוּאָה זְבוּב וְעַכְבִּישׁ. מִבְּחִינָה זְאוּלוֹגִית, הֵם שִׂיכִים לְשֵׁיתִי מַחֲלָקוֹת שְׁוֹנוֹת, יֵשׁ לָהֶם מִבְּנֵה גּוֹף אַחֵר וְאוֹרַח חַיִּים שְׁוֹנָה וְהַבְדֵלִים רַבִּים נוֹסְפִים. יַחַד עִם זֹאת, כְּשִׁמְסַתְכָלִים עֲלֵיהֶם שְׁלֵא עַל גְדֵר הַזְאוּלוֹגִיָה, אֹז שְׁנִיָהִם שְׁקָצִים בְּאוֹתָהּ מִידָה, וְכֵל הַהַבְחָנוֹת בֵּינֵיהֶם לֹא מִשְׁנוֹת כֹּלֵל. בְּאוֹתוֹ אֹפְן, מַצַּד הַנְּבִרָאִים, יֵשׁ הַבְדֵל עֲצוּם בֵּין דְבַר לְדְבַר, אַבֵל גַּם הַהַבְדֵלִים שְׁבֵאֵין עֲרוּךְ מִתְגַמְדִים וּמִתְאִפְסִים מוֹל הַהַבְדֵל הַמְהוּתִי שְׁבִין אֵין סוֹף בְּרוּךְ הוּא לְבִין כֵּל הַהוּוּיּוֹת כּוֹלָן.

וְהוֹאִיל שְׁהַחֲכָמָה הִיא דִּילּוּג הָעֲרָךְ לְגַמְרֵי מִמְהוּת אֹר אֵין סוֹף בְּרוּךְ הוּא, הָרִי זֹ

14. ראה תניא פרק מח.

סוף ברוך הוא, הרי זו בחינת בריאה יש מאין ולא בחינת השתלשלות מעילה לעילה חס ושלום.

ומדכתב ש"אחר שנתלבש אור אין סוף בכלים דחכמה בינה דעת אז שייך לומר מה שכתב הרמב"ם 'הוא היודע והוא המדע' כו', הרי שהוא וחקמתו ודעתו אחד ממש, והן אלהות, וכמבואר שם בפנים, וזה לכאורה תרתי דסתרי.

ואמת שכתב שם ש"יחודו שמתייחד עם מדותיו שהאציל מאתו יתברך גם בן אינו בבחינת השגה להשיג איד מתייחד בהן, ולכן נקראים הספירות 'רזא דמהימנותא', שהיא האמונה שלמעלה מהשכל", אך אף על פי בן מבואר שם

בחינת בריאה יש מאין ולא בחינת השתלשלות מעילה לעילה חס ושלום. אין דרך לעלות ממדרגת החוכמה באופן סיבתי והדרגתי עד שמגיעים לאין סוף ברוך הוא. יש פה נקודה של פער שאי אפשר לגשר עליו כלל. אם כן, אפילו חוכמה עילאה שבאצילות לגבי הקב"ה היא בסך הכול עוד אחד מן הדברים שנמצאים בעולם, כפי שיש בו אנשים, מלאכים ושרפים וגם זבובים. מבחינה זו, העולמות כולם הם כמו צעצוע שיש בו כמה חלקים - חלק עליון, חלק תחתון ועוד חלקים באמצע - וכל אלה יחד אינם אלא צעצוע אחד קטן. זה צד אחד.

ומן הצד השני, מדכתב בעל התניא בקטע השני שצוטט משער הייחוד והאמונה ש"אחר שנתלבש אור אין סוף בכלים דחכמה בינה דעת אז שייך לומר מה שכתב הרמב"ם 'הוא היודע והוא המדע והא היודע' כו', הרי מובן שהוא וחקמתו ודעתו אחד ממש, והן אלהות, וכמבואר שם בתניא בפנים. בעל התניא לכאורה אומר כאן שני צדדים הפוכים. מצד אחד, הרעיון שחוכמה היא הוויה לעצמה שנבראה יש מאין כמו שאר הנבראים, ומצד שני הזהות של היודע והדעה עצמה. וזה לכאורה תרתי דסתרי, שני דברים סותרים.

כאן מגיע מאמר מוסגר. ואמת שכתב שם ש"יחודו שמתייחד עם מדותיו שהאציל מאתו יתברך גם בן אינו בבחינת השגה להשיג איד מתייחד בהן". בעצם, אפשר היה לומר שהעניין של ייחוד ה' בספירותיו הוא סוד ולהסתפק בכך. למעשה, הרמב"ם אומר בערך אותו הדבר בלשון אחרת, כשהוא מסביר שזוהי שאלה שאין עליה תשובה.¹⁵ וממשיך בעל התניא: "ולכן נקראים הספירות 'רזא דמהימנותא', סוד האמונה, שהיא האמונה שלמעלה מהשכל". יש אמונה שהיא למטה מן השכל, אבל כשמדובר בייחוד ה' בספירות, זהו סוד האמונה הנעלית מן השכל. אך אף על

15. "ודבר זה אין כוח בפה לאמרו ולא באוזן לשמעו ולא בלב האדם להכירו על בוריו" (הלכות יסודי התורה ב,י).

פֶּרֶק י', שְׁעַל יְדֵי מִשַּׁל הָאוֹר "וַיִּבֶן לָנוּ קֶצֶת עֵינַי הַיַּחֲוֹד" כו', וְעוֹיֵן שָׁם.

וְעוֹיֵן בְּאַגְרַת הַקֶּדֶשׁ ד' "אִיהוּ וְגִרְמוֹהֵי", הַקֶּשָׁה גַם כֵּן אֵיךְ הָאֵין סוֹף חֵד עִם גִּרְמוֹהֵי כו'? וְתִרְיָן שָׁם שְׁהַפְּנוּנָה לֹמֵר שָׁהֵם אֶלְקוֹת לְבְרוּא יֵשׁ מֵאֵין כְּמוֹ הָאֵין סוֹף, וְלֹא בְּבַחֲיִנַת הַשְּׁתַלְשָׁלוֹת עֵילָה וְעֵלּוּל כו'.

וְצָרִיךְ לְהִבִּין לְפִי מָה שְׁנִתְבָּאָר לְעֵיל שְׁהֵן עֲצָמֵן גַּם כֵּן בְּחִינַת בְּרִיאָה יֵשׁ מֵאֵין, וְאֵיךְ יְכוּלִים לְבְרוּא יֵשׁ מֵאֵין כו'?

פִּי כֵן מְבוֹאָר שָׁם בְּשַׁעַר הַיַּחֲוֹד וְהַאֲמוּנָה בְּפֶרֶק י', שְׁעַל יְדֵי מִשַּׁל הָאוֹר, כְּלוֹמֵר אוֹר הַשֶּׁמֶשׁ הַמִּתְיַחֵד בְּשֶׁמֶשׁ, "וַיִּבֶן לָנוּ קֶצֶת עֵינַי הַיַּחֲוֹד" כו', וְעוֹיֵן שָׁם. מִמִּילָא, לְמִרוֹת הַפְּרֻדוּכֵס, יֵשׁ מְקוֹם לְנִסּוֹת לְהִבִּין אֶת הָעֵנִיִּין.

וְעוֹיֵן בְּאַגְרַת הַקֶּדֶשׁ דִּבְבוֹר הַמִּתְחִיל ד' "אִיהוּ וְגִרְמוֹהֵי"¹⁶, שְׁשֵׁם הַקֶּשָׁה גַם כֵּן בַּעַל הַתְּנִיא אֵיךְ הָאֵין סוֹף חֵד עִם גִּרְמוֹהֵי כו'. אֵיךְ הוּא אַחַד עִם כְּלֵי הַסְּפִירוֹת? בְּסוֹפוֹ שֶׁל דְּבַר, תְּמִצִּית הַשְּׁאֵלָה הִיא: אִם הַקַּב"ה כֹּל כֵּךְ נִעְלָה וְנִשְׁגַּב, אֵיךְ אִפְשָׁר לֹמֵר שֶׁהוּא מִתְיַחַס וּמִשְׁתַּיִךְ לְעוֹלָם? אֵיךְ אִפְשָׁר לְהִבִּין שֶׁהוּא גַם מַעַל וּמַעֲבֵר וְגַם מִתְיַחֵד עִם הַסְּפִירוֹת? וְתִרְיָן שָׁם שְׁהַפְּנוּנָה לֹמֵר שְׁהַסְּפִירוֹת הֵם אֶלְקוֹת לְבְרוּא יֵשׁ מֵאֵין כְּמוֹ הָאֵין סוֹף, וְלֹא בְּבַחֲיִנַת הַשְּׁתַלְשָׁלוֹת עֵילָה וְעֵלּוּל כו'. עוֹלָם הָאֲצִילוֹת הוּא אֱלוֹקוֹת בְּמוֹבֵן זֶה שְׁבִיכּוֹלְתוֹ לְבְרוּא גַם כֵּן יֵשׁ מֵאֵין, וְלֹא רַק יֵשׁ מִיֵּשׁ כְּמוֹ בְּהַשְּׁתַלְשָׁלוֹת סִיבִיתִית. בְּפֶרֶק הַקּוּדֵם הוֹסֵבֵר שְׁבִרִיאָה יֵשׁ מֵאֵין הִיא דִּילּוֹג הָעֵרֶךְ שִׁיכּוֹל לְהִיּוֹת רַק מְכוּחַ הָאֵין סוֹף. יֵשׁ מֵאֵין פִּירוּשׁוֹ שְׁאֵין קֶשֶׁר סִיבִיתִי בֵּין דְּרָגָה לְדְרָגָה, אוֹ לִיתֵר דִּיוֹק: יֵשׁ קֶשֶׁר מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, אֲבָל אֵין דֶּרֶךְ שְׁמֵאֲפִשֶׁרֶת לְתַחְתּוֹן לְעֵלוֹת וְלְהוֹסִיף וְלְעֵלוֹת עַד שֶׁהוּא מְגִיעַ לְמַקּוֹרוֹ. אִם מִשְׁהוּ מִתְהוּוֹה בְּאוֹפֵן כַּזֶּה, לֹלֵא שׁוּם מַעֲרַכַת סִיבִיתִית, פִּירוּשׁוֹ שֶׁל דְּבַר שֶׁהוּא אֵינוֹ מְצִיִּית לְשׁוּם חוֹק. מִשׁוּם כֵּךְ, בְּרִיאָה יֵשׁ מֵאֵין הִיא שְׁבִירָה שֶׁל כֹּל הַכִּלְלִים, וְדְבַר שְׁשׁוֹבֵר אֶת כֹּל הַכִּלְלִים שִׁיךְ לְבַחֲיִנַת הָאֵין סוֹף, שְׁלִגְבִיו שׁוּם כֹּלֵל וְשׁוּם חוֹק אֵינֵם קִיִּימִים.

תְּשׁוּבַתוֹ שֶׁל בַּעַל הַתְּנִיא הִיא, שְׁהַסְּפִירוֹת דְּאֲצִילוֹת הֵן אֱלוֹקוֹת מִפְּנֵי שִׁישׁ בְּהֵן אֶת הִיכּוֹלֵת לְבְרוּא יֵשׁ מֵאֵין, אֵךְ אֵין דִּי בְּתְשׁוּבָה זוֹ. וְעַדִּיין צָרִיךְ לְהִבִּין אֶת הָעֵנִיִּין לְפִי מָה שְׁנִתְבָּאָר לְעֵיל, שְׁהֵן עֲצָמֵן גַּם כֵּן בְּחִינַת בְּרִיאָה יֵשׁ מֵאֵין, וְאִם כֵּן אֵיךְ הֵם יְכוּלִים לְבְרוּא יֵשׁ מֵאֵין כו'? יוֹצֵא שְׁאוֹתוֹ דְּבַר הוּא גַם נְבֵרָא וְגַם בּוֹרָא, וְלֹא יִיתְכֵן שֶׁהוּא יִהְיֶה גַם נְבֵרָא וְגַם בּוֹרָא. אֶת הַבְּעִיָה הַזֹּאת שֶׁל סוּד הָאֲמוּנָה מְנַסִּים לְהִבִּין בְּמִשְׁךְ הַדּוֹרוֹת, אֲבָל לְמַעֲשָׂה, חֶלֶק מִתְהַלִּיךְ הַלְּמִידָה וְהָעֵינִין אֵינֵנוּ מְצִיִּיאַת פְּתָרוֹן שְׁלָם לְכֹל הַשְּׁאֵלוֹת אֲלֵא דְחִיָּה שֶׁל חוֹסֵר הַיְדִיעָה לְנִקּוּדָה אַחֲרָת. מְכוּוֹן

16. אגרת הקודש כ.

שהשאלה היא שאלה מהותית, לכן גם כאשר מגיעים להשגה כלשהי או לפתרון מסוים, החידה עדיין נשארת: כיצד ייתכן שהאין סוף הנשגב מכל נשגב מתייחד עם העולמות?¹⁷

17. העובדה שמדובר כאן על הספירות שבעולם האצילות דווקא, שהוא הדרגה הגבוהה ביותר בעולמות, אינה פותרת את הבעיה ביסודה. הרי אם הספירות הללו נבראו יש מאין, אין משמעות לומר שהן מקרה נעלה ומיוחד, כי עדיין מדובר בנבראים. אם למשל, מישוהו יאמר שהוא הצליח ליצור קומוניקציה ולשוחח עם זבוב, לא יהיה זה פחות מפליא אם מדובר בזבוב גדול.